

SANATIN KAYNAĞI; SANAT-MAJİ-AVCILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ I

Sanatın kaynağı sorulduğunda ancak hipotezler kurulur, ya da kuramsal açıklamalar yapılabilir. Bu, aydınlatılması güç bir konudur. Oldukça da karanlıktır. Bu karanlığa ve güçlüğe rağmen bir yandan arkeologlar, sanat tarihçiler, diğer yandan felsefeciler büyük çabalar göstermişlerdir.

İnsan zekasının gelişimini kabul eden ve gösteren evrim yasası gereğince bunun sonucu olarak sanatta da bir evrimin olduğunu zaman zaman geri dönüş ve duraklamalar yaşadığını göz önünde bulundurursak bunun kaynağını da aramak zorunda kalırız. Zira bu gelişmeyi kavrayıp ortaya koyabilmek her şeyden önce onun kaynağını arayıp bulmakla gerçekleşebilir. İnsanların bir anlamda görece fikir ve yaşantı yoksulluğu içinde buldukları bir sırada akıllara durgunluk veren eserler yaratmaları son derece ilginç ve şaşırtıcı bir problemi ortaya koymaktadır.

Çoğu zaman sanatın, çeşitli duygulardan doğan insanın içgüdüsünün bir ürünü mü olduğu, yoksa av hayvanını çoğaltmak, kolay avlanmayı sağlamak, bereketi artırmak ya da vahşi hayvanları öldürmek, yok etmek gibi objektif pratiklerden mi çıktığı tartışma konusu olmuştur. Aslında bu iki unsur ne birbirlerinin zıttıdır ne de kıyaslanabilir. Buna karşılık bunlar birbirlerini tamamlar niteliktedir.

Sanatın kaynağı iki görüş açısıyla çözülmeye çalışılmaktadır. Bu görüşlerden biri “sanat sanat içindir” diğeri ise “sanat her şeyden önce faydacıdır ve sanatın faydacı pratik rolü özellikle majik eylemlerle ilgilidir”. Bu iki görüşte de gerçeklik payı vardır ve bunlar sanatın kaynağını birlikte oluştururlar. Zira sanat “sanat sanat içindir” ilkesine dayanan içgüdüsel bir temel içinde doğmuş ve hemen akabinde faydacı bir yöne yönelmiştir. Zihni ve psişik evrim sonucunda hayret, hayal ve birtakım sentezler yapabilme yetenekleri insanda gelişir gelişmez kendiliğinden etrafındakileri sezme, inceleme ve bu inceleme ve sentezler sonucunda gördüklerini, hayranlıklarını içgüdüsel bir dürtüyle somutlaştırma gereksinimi duyacaktır.

Nesnelerin insanlar tarafından şekiller halinde tasarruf altına alınması isteği başlangıçta bilinçdışı olup, insandaki yaratma arzusunun farkına varılmayan bir sunumdur. Nitekim sanatın kökeniyle uğraşmış bir araştırmacı sanatın doğuşu konusunda psiko-fizyolojik bir itişten söz ederek şöyle demektedir: “denilebilir ki resim yapma psiko – fizyolojik yani hem ruh hem de beden yapısına has bir davranıştır. Aklı, bilinci daha

gelişmemiş olan çocukların ya da akli, bilinci kaybolmuş delilerin güzel resim yapabilmeleri bu fizyo-psikolojik itiş gösterir.

Önüne kağıt kalem koyduğumuz bir çocuk bir takım çizgiler çizmekten, renkler sıvamaktan kendini alamaz. Akli, bilinci geliştikçe çocuk daha gerçekçi resimler yapmaya başlar. Çocukların resim yaparken kullandıkları stil, usul, tarih öncesi insanlarınkine hayli benzer". Bu durum belki de "otoimitasyon" olgusu, yani Paleolitik sanatçının hiçbir kasıt ve niyet beslemeden parmakları ve elinin hareketi ile oluşturduğu tasviri tekrarlamaıdır. Zira ilk Paleolitik sanatçı tarafından oluşturulmuş olan ilk eser hiç kuşkusuz kendinden önceki sanatçının eserinin taklidi değildir.

İlk sanat görüntüleri çizgi sınırlamayla başlar. Bu anlamdaki sanatın kökenini Paleolitik Çağ'ın en erken evrelerinde aramak mantık dışı değildir. Esasen çizgi çizme isteğı insanın özünde vardır. Aynı istek ve gayreti çocuklarda da görmekteyiz. Çocuk herhangi bir düzlem üzerine eserini bazen benzetme, çoğı kez de benzetme kaygısından uzak, büyük bir zevkle, oynayarak ve karalayarak çizer. Genellikle amaçsızca çizdiği bu çizgileri herhangi bir canlıya, örneğın bir hayvana ya da nesneye benzetir ve yaptığını hayranlıkla seyredir. Çocukta böyle başlayan ilk sanat eylemleri onun ileriki gelişme çağlarında bazı yetenek, özellik ve faktörlerle ya devam eder ya da körelip gider.

Bizim için burada önemli olan insanın sanat yolundaki içgüdüsel davranışdır. Bu içgüdüsel davranışı somutlaştıran bir takım etkenlerin varlığı da söz konusudur. Örneğın girintili çıkıntılı kayalar ya da doğanın herhangi bir çizgisi bu gerçeğın oluşmasını geniş ölçüde etkilemiştir. Biraz daha açacak olursak dış etkiler, ışık ve gölge oyunları, mağara duvarları üzerinde garip gölgeler oluşturabilir. Örneğın prehistorik insanın günlük yaşantısında gözlemlediğı bir hayvanı hatırlatan fantastik öğeler, silüetler çıkarabilir. Bu silüetler karşısında heyecanlanan prehistorik sanatçı da kayalıklardaki eksik hatlarla beliren yarattığı birkaç rötüşla benzettiğı hayvana tamamlamıştır. Çoğı kez bu kayayı canlandırmak için oraya buraya ayaklar, bacaklar ilave etmesi yeterli olmuştur.

Paleolitik insan bir kez tasvir yaratabilecek yetenek ve bilince sahip olduğunu görünce bu bilinçli yeteneğı ilk önce raslantı ve benzetme sonucu meydana çıkardığı şekilleri tamamlamaya ya da kendini özellikle ilgilendiren varlıklarla benzerlik gösteren doğal rölyefleri tamamlamaya yönelmiştir. Artık Paleolitik sanatçılar yalnız raslantı eseri değil isteyerek bazı tasvirleri meydana getirmeye yatkın olduklarını fark etmişlerdir.

Bu yolda ilk sanatçıların “sanat sanat içindir” ilkesine uygun eserler yarattıkları ve bunu izleyerek sanatın dini, majik bir yönü olduğunu söyleyebiliriz. Esasen bu yönelimde en büyük etken ekonomik yani rejim ve beslenme, çoğalma ile ilgili faktörlerdir. Böylece sanat, maji ve avcılık arasında sıkı bir ilişki kurulabilir.

İlk sanatçının inine yaptığı bir resim ile yakalamak istediği gerçek varlık arasında tam bir birlik vardır. Paleolitik insan çizdiği bir bizon ya da atla bu hayvanlara sahip olduğuna inanırdı. Böylece bir çeşit mucize yaratabilme kudretini duymak ve gerçekte tasvir arasındaki birliği kabul etmek sanatın majik bir anlama yönelmesine neden olmuştur. Sanat bilincine ulaşan insanlar, sanatlarını kendi ekonomik ve buna bağlı olarak da manevi yaşamlarının hizmetine sunmuşlardır. Bu nedenle sanatın faydacı niteliği de ilkel sanatta, çağdaş sanata oranla kendisini kesinlikle ortaya koymakta ve böylece bu nitelik ilkel sanatı modern sanattan ayıran bir özellik olmaktadır.

Dini duygular, artistik esinin belli başlı kaynaklarından biri olmuştur. Esasen din ile sanat arasındaki ilişki evrensel bir olaydır. Yalnızca primitiflere özgü bir durum değildir. Örneğin Hıristiyanlık sanatı çeşitli bölge ve çağları içine alarak hemen hemen 2 bin yıl devam etmiştir. Bütün Avrupa’yı ve Yakındoğu’yu çevreleyerek misyonerler tarafından başka kıtalara da yayılmıştır. Yine Budist sanatı geleneksel stilleriyle geniş bir çağı kapsamıştır. En eski dini sanatlar içinde hala yaşayan Hint sanatıdır. Yine Bizanslılar mozaik tekniği ile dinsel sanatın güzel örneklerini vermişlerdir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Yalçınkaya, I., (1972-1973) Dıptarih Açısından Sanatın Kaynağı, Antropoloji 7: 207-220, Ankara.

Yalçınkaya, I., Taş devirlerinde Sanat Eserleri ve Türkiye’deki İzleri, 1973, Basılmamış Doktora tezi